

SÕNAMOODUSTUS

Mida-neist-arvata-küsimus. Ahelliitsõnad

Tiina Leemets

Inimkond jaguneb kolmeks: ühed, kes on naljakad;
teised, kes saavad aru, kui naljakad inimesed esimesed on;
ja siis need *mul-on-kogu-aeg-jõle-kiire-ja-palju-tööd-
-ja-kõht-kah-valutab-inimesed.*

Meie Meel 07.10.1998

Mis ahelliitsõnade kohta teada on?

Ahelliitsõna, milles nimisõnale eelneb täiendosana lause või fraas, on eestikeelsetes allikates seni käsitletud põgusalt, seda pole õieti defineeritudki, ka termin *ahelliitsõna* ei ole keeleteaduses kuigi vana. Teadaolevalt esineb see esimest korda Mati ja Tiiu Erelti koostatud „Eesti-soome keeleteaduse sõnastiku“ II trükis 1995. Mati Erelt on kinnitanud, et autoritele oli eeskujuks soome *ketju(yhdys)sana*, Tiiu Erelt on pakkunud lisaks lühema ja täpsemagi vaste *ahelliitum*.¹

Eesti keele grammatikatest² ei õnnestu ahelliitsõna malli kohta infot leida. Küll on seda varem kirjeldatud ortograafia-

¹ E-kirjavahetus Mati Ereltiga 15.11.2012 ning vestlus Tiiu Ereltiga aprillis 2015.

² J. Valgma, N. Rimmel, Eesti keele grammatika. Käsiraamat. Tallinn: Valgus, 1968; M. Erelt, R. Kasik, H. Metslang, H. Rajandi, K. Ross, H. Saari, K. Tael, S. Vare, Eesti keele grammatika I ja II. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut, 1995 ja 1993.

juhistes sidekriipsu tarvituse kohta. 1976. aasta õigekeelsussõnaraamatu ortograafialisa ütleb, et sidekriipsuga võib „.. tarbe korral selguse huvides ühendada tavaliselt lahkukirjutata-
vad ühendid, nagu *Nõukogude Atlandi-uurijad*, .. *lavastaja Shakespeare'i-käsitus*, või siduda *ad hoc* üheks tervikuks mis tahes sõnakombinatsioonid, näit. *aega-kiüll-meeleolu*, *keelan-käsin-stiil*, *varnast-võtta-teravmeelsused*, *ärge-võtke-mind-tõsitselt-poos*“. Sidekriipsu funktsioonide kokkuvõttes on korratud, et ühendav sidekriips esineb „.. konteksti- ja *ad-hoc*-liitsõnades (*Nõukogude Atlandi-uurijad*, *ei-tea-kas-maksab-mentaliteet*)“.³ Seega leiame siit kokkuleppelise juhise, kuidas selliseid liitumeid eesti keeles vormistada: sidekriips käib kõigi täiendosa sõnade, samuti täiendosa ja põhisõna vahele. Sama põhimõte on kirjas „Eesti ortograafias“ ja „Eesti keele käsiraamatus“.

1976. aasta ÕSi ortograafialisas kirja pandud nimetusest *ad-hoc-liitsõna* võib lisaks tuletada sõnastamata põhimõtte panna sidekriipsud ka võõrkeelse täiendosa sisse (ladina keele puhul on kirjutusviis hiljem kõikunud).

Reet Kasik on ahelliitsõnu maininud nii seoses liitsõna ortograafiaga (sidekriipsuga on kokku kirjutatud „.. mitmesõnaline *ad hoc* seosega ahelliitsõna“⁴) kui ka sõna- ja fraasimoodustuse seoseid vaadeldes („.. tekstisidusad *ad hoc* liitsõnad, mille laiend-
osaks võib olla suvalise struktuuriga süntaktiline fraas ..“⁵).

Esialgne ja uus termin avavad nähtust kumbki eri aspektist: *ad-hoc-liitsõna* rõhutab, et sõnad on liidetud *selleks puhuks*, tervikuks on seotud juhuslik sõnakombinatsioon; *ahelliitsõna* või *ahelliitum* kirjeldab aga struktuuri, ütlemata midagi sageduse kohta.

Põhjalikumalt on ahelliitsõnu uurinud Soome keeleteadlane Krista Varantola, kes paigutab need grammatikas sõnamoodus-

³ Õigekeelsussõnaraamat. Toimetanud R. Kull, E. Raiet. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus, 1976, lk 899.

⁴ R. Kasik, Komplekssete sõnade struktuur. Tartu: Tartu Ülikooli eesti keele osakonna preprintid 3, 2013, lk 206.

⁵ R. Kasik, Eesti sõnamoodustus ja süntaks. – Keel ja Kirjandus 2014, nr 2, lk 106.

tuse ja süntaksi vahepeale. Tema andmetel on ahelliitsõnad hakanud levima esmalt inglise keeles XIX–XX sajandi vahetusel ja mõnda aega on neid peetud üksnes inglise keelele omaseks nähtuseks. Vastuväiteks on tal 1984. aastal tuua näiteid nii teistest indoeuroopa keeltest kui ka soome keelest.⁶ Nagu öeldud, õpetas eesti keeles selliseid ahelaid kirjutama juba 1976. aasta ÕS. Siiski tasub tähele panna paari seni üldiselt kehtinud erijoont.

Esiteks, eesti ortograafiareegel on kõikjal antud juhumoodustiste kohta, inglise keeles on suur hulk ahelliitsõnu aga kinnistunud ning käibel neutraalstiilis, sh oskuskeeles. Inglise-eesti sõnastikke lehitsedes on näha, et nende vasteks on enamasti harilik liitsõna või sõnaühend. Paar ahelliitsõna meenutava struktuuriga saksa tõlkelaenu on rahvakeeles siiski üldtuntud, nagu *meelespea(lill) ~ äraunustamind-lill ja ükskordüks*.⁷ Siin ei kasutata aga sidekriipse, mida pole ka eeskujusõnades *Vergissmeinnicht* ja *Einmaleins*. Uuemal ajal on hakanud oma elu elama laulusõnadest⁸ pärit *vali-mind-mees*, mida valimiskampaaniat tegevate kandidaatide kohta on irooniavarjundiga pruukinud ka ajakirjanikud ja veebikommentaatorid.

Teiseks, eesti ortograafiaallikate näidetes (ühe erandiga) eelneb nimisõnale lause, mis võib olla ka juurdemõeldava öeldise või alusega. ÕS 1976: *aega-küll-meeleolu, keelan-käsin-stiil, ärge-võtke-mind-tõsiselt-poos, ei-tea-kas-maksab-mentalliteet*; „Eesti ortograafia“ 2005 ja „Eesti keele käsiraamat“ 2007: *aega-küll-meeleolu, keelan-käsin-juhtimine, ära-puutu-mind-hoiak, anna-mulle-andeks-naeratus, vaatab mis-see-minusse-puutub-näoga pealt*; Reet Kasik 2013: *aega-küll-meeleolu, ära-unusta-mind-kaart, keelan-käsin-stiil, vali-mind-naeratus*.

Erand on juba 1976. aasta ÕSis olnud ja hilisemates ortograafiajuhistes korratud *varnast-võtta-teravmeelsused*, mille

⁶ K. Varantola, Ketjuyhdyssanat – sananmuodostuksen anglismejako? – Kielikello 1984, nro 3, s 9–12.

⁷ Eesti keele grammatika (I, lk 411) järgi on need erandlikud liitsõnad, milles viimase moodustusosa ja kogu liitsõna sõnaliik ei ole sama (nimisõna *meelespea* ja tegusõna *pidama*, nimisõna *ükskordüks* ja arvsõna *üks*).

⁸ „Mull“, esitaja Beep Shop Boys, autorid Lauri Saatpalu ja Mart Moldau. – CD „Kaks aastat tingimusi“. Tallinn: Trio, 1996.

puhul sidekriipsud polegi ehk möödapääsmatult vajalikud, vrd *igaiühele teada tõe* vms. Nimisõna ees täiendit meenutav fraas tekib liitõeldisega lause ümbersõnastamisel: *teravmeelsused on varnast võtta – varnast võtta* (missugused?) *teravmeelsused*. „Eesti keele grammatika“ järgi võivad teatud tegusõnade *da*-tegevusnimed, mis kuuluvad liitõeldisse, olla kesksõnade taoliselt ka täiendid.⁹ Grammatika näidetes on *da*-infinitiiv küll laiendamata, aga näib laiendatuna samuti sidekriipsudeta arusaadav: *tal oli see juba teada tee – läksime ainult temale teada teed, ta on üks lükata-tõugata inimene – ta on kõigi lükata-tõugata inimene*. Kasutada saaks ka verbi enda kesksõna (*varnast võetav teravmeelsus*) või lisatud *olema* kesksõna (*varnast võtta olev teravmeelsus*), ilmselt võib osa inimesi seetõttu tajuda siin *ad-hoc*-seost.

Niisiis võiks ortograafianäidete põhjal järeldada, et eesti ahelliitsõna sisaldab üldjuhul lauset. Põhisõnale võib eelneka ka verbita ühend, milles *on*-õeldis on juurdemõeldav (*aega-küll-meeleolu, karikas-täis-ja-pillikeel-pingul-seisund, hambad-ristis-eelarve, pea-püsti-eluhoiak*), või vaeglause (*oh-sa-pagan-reaktsioon, tere-hommikust-SMS*).

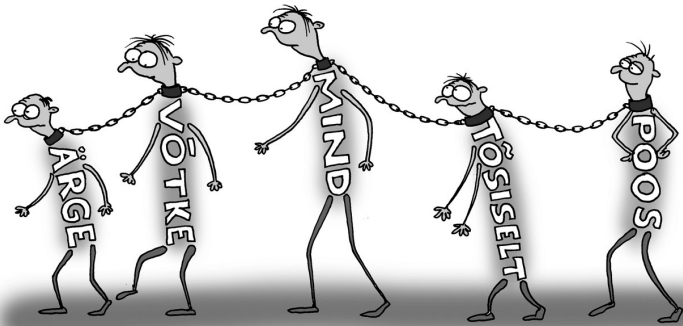
Ahelliitsõna ei teki, kui verbita lauselühend või vormel laiendab teo- või tegijanime: *hambad ristic pingutus < hambad ristic pingutama, pea ees vettehüpe < pea ees vette hüppama, tere hommikust soovija < tere hommikust soovima*.

Harvem on täiendosaks mingi muu fraas. Eesti keele instituudi keelenõuküsimuste hulgas on *enne-ja-pärast-foto* (= enne ja pärast tehtud foto). Reet Kasik on ajakirjandusest leidnud ahelad *kord-saja-aasta-kestel-üleujutus* (= kord saja aasta kestel toimuv üleujutus) ja *minu-laps-sinu-korterisse-petuskeem* ning toonud näite *mitte-minu-tagaõue-hoiak*.¹⁰ Mõne sellise puhul on tajutav inglise eeskuju, vrd *before and after photo*, „*not in my backyard*“ *attitude ~ syndrome*.

Krista Varantola on oletanud, et ahelliitsõnaga saab tähistada üldmõistet seal, kus tavapärase konstruktsioon viitaks

⁹ Eesti keele grammatika II, lk 244, 246.

¹⁰ R. Kasik, Eesti sõnamoodustus ja süntaks, lk 106.

pigem üksikjuhule (soome *verensokeri alhaalla -tunne* 'veresuhkur-madal-tunne' kui üldistatud tundeliik ja *tunne että verensokeri oli alhaalla* 'tunne, et veresuhkur oli madal' konkreetsetel hetkel).¹¹ Ehk on samal kaalutlusel kasutatud ka eelmise lõigu näiteid: *kord-saja-aasta-jooksul-üleujutus* (väljendab üleujutuse haruldast ulatust), *enne-ja-pärast-foto* (nimme tehtud selleks, et võrrelda vahepealseid muutusi). Mõne aasta eest ilmunud ilukirjandustõlkes prantsuse keelest¹² on ootamatult sidekriipsudega ühendatud mitmeid harilikke täiendiridu ja kõrvallauseid: *ootab pärandust, mängides ehedalt ja sundimatult tüdrukut-kes-ei-oota-pärandust* (lk 113); *proua Aga-ma-saan-ju-teie-õpetamise-eest-palka* (141); *see teeb temast kohe vabameelse-ja-avatud-tüdruku-kes-suhtub-seksisse-loomulikult* (217); *mängib, et on hällist-saadik-kodanlane* (236); *nad on rikkad-ja-haritud-kartesiaanlikud-prantslased* (238); *ilme, mis ütleb: olen-tüdruk-kes-hakkab-majahoidjaks-vaatamata-kõigele-eriti-oma-emale* (255). Peale teise näite (mille võiks muust tekstist eristada ka jutumärkide või läbiva suurtähega) on sidekriipsud iseenesest kõikjal tarbetud, nähtavasti on sellegi ilukirjandusliku võttega taotletud mingit üldistust.

¹¹ K. Varantola, *Ketjuhydyssanat – sananmuodostuksen anglismejako?*, s 12.

¹² M. Barbery, *Siili elegants*. Tõlkinud Indrek Koff. Tallinn: Varrak, 2012.

Kuidas on inglise keeles?

Inglise keele sõnaraamatuist leiab ohtralt kinnistunud aהלaid, mille vasteks võib olla nii omadussõna (*devil-may-care* 'hooletu, muretu', *fly-by-night* 'kahtlane, ebausaldusväärne'), muu täiend (*hit-and-run driver* 'õnnetuskohalt põgenenud autojuht', *hit-and-run accident* 'liiklusõnnetus, mille süüdlane põgenes') kui ka nimisõna (*hand-me-down(s)* 'pruugitud riided vm', *pick-me-up* 'erguti, ergutav jook v suupiste'). Aheltäiendeid moodustatakse peale lausete ka määruslikest fraasidest, nt *off-road* 'maastiku-, mägi-', *all-in-one* 'kombineeritud, universaalne'. Lisaks kasutatakse sidekriipsu sõnaliigi muutmiseks, vrd nt *check in* (verb) 'registreerima v registreeruma' ja *check-in* (noomen) 'registreerimine v registreerumine', *roll on* (verb) üks tähendusi 'rulli vms abil peale kandma' ja *roll-on* (adjektiiv) + *deodorant* 'kuuldesodorant'. Selline sõnavara on ühtviisi käibel nii argikeeles, üldkirjakeeles kui ka oskuskeeles.

2013. aastal on keeleteimetaja Helika Mäekivi avaldanud hulga väärt soovitusi, kuidas Euroopa Liidu tekstides sageli ette tulevaid inglise ahelliitsõnu eesti keelde tõlkida: mitte sõnasõnalt, vaid sisust lähtudes meile omasemalt. Kuna eesti keeles on seni ilmunud info tõesti napp, on ta samas artiklis järeldanud, et keelehooldajad peavad ahelliitsõnu meie keeles üksikjuhutamiteks.¹³ Siiski on ka eesti keele instituudi keelekorraldajad juba mõnda aega nii ajakirjanduse kui ka keelenõuküsimuste põhjal selle sõnamoodustusmalli levikut märganud. Mõne levinud toortõlke eest hoiatab „Ametniku soovitusõnastik“¹⁴.

¹³ H. Mäekivi, Emakeelne eurokeel. Artiklite kogumik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2013, lk 25–32.

¹⁴ Ametniku soovitusõnastik. Koostanud ja toimetanud T. Paet, T. Rehemaa, A. Mund. Tallinn: Eesti Keele Instituut, 2013. <http://www.eki.ee/dict/ametnik>.

Millist nõu keeletarvitaja küsib?

Alates 1990. aastate keskpaigast on ahelliitsõnade kohta üha enam keelenõuannet soovitud. Tihti on küsijaiks tõlkijad või tõlketoimetajad, kes tahavad eelkõige täpsustada märgikasutust: kuidas panna sidekriipsud, kas kasutada täiendosa eraldamiseks jutumärke. Eri keeltes on siin eri kokkulepped. Inglise keeles võidakse täiendosa kirjutada sidekriipsudega (esineb ka sidekriipsudeta kokku- ja lahkukirjutust), aga põhisõna, kui see ühendis on, jääb lahku. Soome õigekirjas on 1984. aastal mõõndud täiendosa jutumärgistamist, praegu soovitatakse jätta kõik sõnad lahku ja panna põhisõna ette tühiku järel sidekriips¹⁵. Jutumärke kohtab ka eesti tekstides, nt „*liiga häbelik, et tere oelda*“-*põlvkond* (Postimehe võrguväljaanne 26.02.2014).

Nõu on küsitud muu hulgas järgmiste ahelate kirjutamiseks: *meie-ajal-olid-teised-asjad-suhtumine, mis-nüüd-mina-suudan-meeleolu, appi-jälle-unustasin-hetked, aeg-on-rahamõttelaad, võtmed-kätte-ehitus, kaks-ühes-toode, kõik-ühes-seade, käed-vabad-seade, paar-pakki-päevas-suitsetaja, ükselt-uksele-müüik, seinast-seina-küsimused, head-ööd-musi, postimaks-tasutud-postkaart, jaga-ja-valitse-poliitika, aeg-maha-tehnika, võidan-võidad-lahendus, mitte-sugugi-eriti-salajane-valem, saastaja-maksab-põhimõte, üks-suurus-sobib-kõigile-rõivas*, aga ka ingliskeelse täiendosaga *non-stick-pann, tailor-made-kursus, start-up-firma, drive-in-restaurant, raise-and-fall-korv* (frittimisel), *play-off-mängud, do-it-yourself-komplekt, made-in-China-kaubad*.

Näitehulka vaadates tekib paratamatult küsimus, kas ahelliitsõna on mõtte väljendamiseks alati ainus võimalus, kas see on kõige otstarbekam, kas ahelsõna sobib ka sagedasse igapäevapruuki või terminiks. Võtame mõned näited eraldi vaatluse alla.

¹⁵ Soome kodumaiste keelte instituudi veebilehel <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4290#> (vaadatud 11.06.2014).

- *Mitte-sugugi-eriti-salajane-valem* → *mitte sugugi eriti salajane valem*

Esmalt tasub mõelda, kas sidekriipse on üldse tarvis ehk kas tegemist on ahelliitsõnaga või eelneb nimisõnale lihtsalt pikem täiendfraas. Küsitud näiteid: *paar pakki päevas suitsetaja, seinast seinä küsimused*¹⁶, *ei peetud kes teab mis patuks, keeravad jumal teab mis käki kokku, vana ja väga spartaliku erakooli stiilis lips*. (Eespool mainitud oletatav üldise ja konkreetse eristamine võib jääda lugejale tabamatuks.)

- *Aeg-on-raha-mõttelaad* ~ *mõttelaad, et aeg on raha* ~ *mõttelaad „aeg on raha“*

Vahel saab üht ja sama sisu edasi anda ahelliitsõna abil, kõrvalausega või järellisandiga (mille võib kirjutada jutumärkides või kursiivis). Mitut moodi saab sõnastada veel nt *meie-ajal-olide-teised-asjad-suhtumine* ~ *suhtumine, et meie ajal olid teised asjad* ~ *suhtumine „meie ajal olid teised asjad“*, *rasv-on-kole-paha-paanika* ~ *paanika, et rasv on kole paha* ~ *paanika „rasv on kole paha“*, *niiviisi-edasi-ei-saa-mõte* ~ *mõte, et niiviisi edasi ei saa* ~ *mõte „niiviisi edasi ei saa“*.

Milline variant valida, jääb kirjutaja otsustada. Sõnu lausesse paigutades on vahel mugavam järellisandit või kõrvalauset vältida, nt *parim kes-on-kes-küsimusele vastaja* on ladusam kui *parim küsimusele „Kes on kes?“ vastaja*.

- *Aeg-maha-tehnika* ~ *aja mahavõtmise tehnika*

Osa küsitud näiteid saab küll vormistada ahelliitsõnana, aga samu sõnatüvesid ümber paigutades või täpsemaid sõnu leides saab teha eestäiendi või liitsõna täiendosa, vrd nt *üks-suurus-sobib-kõigile-rõivas* (ingl *one-size-fits-all garment*) ja *igale suurusele sobiv rõivas*. Vähemalt terminiloomes on asjakohasem teine võimalus. Keelenõuandjad on soovitanud asendust

¹⁶ Tüvekordeusega sõnaühendite sidekriipsu kohta vt **A. Mund**, Päev-päevalt, päevast päeva, päevpäevaline, päev päeva kannul ... – Keelenõuanne soovitab 3. Koostanud ja toimetanud M. Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2004, lk 159–162.

käed-vabad-seade → *vabakäeseade* (vrd ingl *handsfree (device)*). Ahelliitsõna *postimaks-tasutud-postkaart* asemele sobib asja sisust olenevalt kas *tasutud postimaksuga (post)kaart* või *margistatud ~ margiga postkaart* (vrd ingl *postage-paid card*). Inglise *drive-in arena* (ehituskauplusel) ja *drive-in restaurant* saab tõlkida *sissesõiduhuov* v *kaubahuov* ning *sissesõidurestoran* (mitte „sõida-sisse-restoran“), *drive-in cinema* aga lühidalt *autokino*. *Tee-ise-komplekt, tee-seda-ise-tooted* jms on pigem *isetegemis-, meisterdus- või remondikomplekt, meisterdus- või remonditarbed* (ingl *do-it-yourself products*).

- *Võidan-võidad-lahendus* → *mõlemale sobiv lahendus*

Paljud viimasel ajal korduvad ahelliitsõnad on äratuntavad toortõlked inglise keelest. Levinud inglise väljendeid *win-win solution* ja *win-win situation* on pahatihti tõlgitud sõna-sõnalt „võidan-võidad lahendus“, „võit-võit situatsioon“ jne. Ometi on tõlkevõimalusi rohkesti: *kõigile* või *mõlemale sobiv ~ soodne ~ kasulik ~ hea lahendus* (või *olukord*), *kõiki rahuldav lahendus, lahendus, millest võidavad kõik*. Võib-olla sobiks mõnes kontekstis koguni esivanemate värvikas *olukord, kus hundid on söönud ja lambad terved*.

Keelenõutelefonil samuti korduvalt küsitud *head-ööd-musi* (vrd ingl *goodnight kiss*) on muidugi sellisel kujul võimalik, aga võimatu poleks ka näiteks *unemusi* (nagu *unelaul, unejutt*).

Paljudel inglise ahelliitsõnadel pole üht ja ainsat kindlaks kujunenud vastet, nii et tõlkijale jääb võimalus olla loov ja pakuda oma ideid. *Ootame-vaatame-lähenemise* (nii sooviti tõlkida *wait-and-see policy*) asemele võiks soovitada *äraootavale seisukohale jäämist, ettevaatlikku tegutsemist*. Reklaamikeeles levinud *kaks-ühes-šampoon* (*2-in-1 shampoo*) on olemuselt õieti *palsamiga šampoon* või *palsamšampoon*. Kursuslaste vajadusi ja taset arvestav nn *tailor-made-kursus* võiks olla (*eri*)*tellimuskursus, kohandatud kursus* või *sihtrühmakursus*. Küsimusele, kuidas kirjutada *ukselt uksele müük*, võib vastata, et sidekriipse pole tarvis (vrd *ukselt uksele müüma ~ kaubitsema*), ent eeskujuna aimatav *door-to-door sales* on tõlgitud ka lühemalt *rändmüük*.

Kui asjakohane on ahelliitsõna oskuskeeles?

Terminiõpetuses ei ole ahelliitsõna sobivusele või sobimatusele varem eraldi tähelepanu pööratud, nähtavasti on üldine keeletaju suunanud neid vältima. Nad on küll kujundlikud, ent eesti tarbetekstis pidevaks tarvitamiseks kohmakavõitu. Niisugustele inglise terminitele on enamasti leitud omavaste (tuntumaid näiteid on ehk *know-how* 'oskusteave'), vahel on mindud koguni mugandamise teed (*pickup (truck)* 'pikap'). Majandussõnastikku sirvides leiame näiteks tõlked *out-of-pocket expenses* 'sularahaväljamaksed, sularahakulud, tegelikud kulud', *day-to-day expenses* 'jooksvad kulud', *all-in price* 'netohind, kõike hõlmav hind', *ready-to-use product* 'valmistoodet', *what-if analysis* 'tegurite mõju analüüs' jne.¹⁷

Viimasel ajal eelistatakse mõnel pool eesti- või ka ingliskeelse aheltäiendosaga termineid, näiteks spordikeeles levinud *play-off-mängud*, mänguteooria *vorst-vorsti-vastu-strateegia* ~ *tit-for-tat-strateegia*, transpordikorralduse *pargi-ja-reisi-süsteem* 'lähiparkimissüsteem'.

Teisal on võetud käbele leidlikke omavasteid, nagu *idufirma* (ingl *start-up company*) ja *püstijalakomöödia* (ingl *stand-up comedy*). Ehkki meil on juba jõudnud levida *pop-up-restorani* nimetus, nimetati 2014. aasta veebruaris Tallinna linnamuuseumi eestvõttel väljaspool muuseumi korraldatud näitus *välkmuuseumiks*, vrd *pop-up museum*. (Meenutagem, et arvuti-keele *pop-up* on *hüpik-*, nt sõnades *hüpikaken* v *hüpikmenüü*.)

Keelenõuandjad on saanud selgitada, et *võtmed-kätte-ehituse* (selle eeskujuks on soome *avaimet käteen -rakentaminen*) asemel on sobivam *võtmevalmis ehitus* või *täisvalmishitus*, ning soovitada, et inglise *non-stick pan* võiks eesti keeles olla *kõrbemiskindel pann*, *self-tan cream* – *pruunistuskreem*, frittimisel kasutatav *rise and fall basket* aga *tõstetav korv* v *frittimiskorv*. *Polluter-pays principle* oleks otsetõlkes „saastaja-maksab-põhi-

¹⁷ Suur inglise-eesti majandussõnaraamat. English-Estonian Dictionary of Economics. Tallinn: TEA kirjastus, 2003.

mõte“ (jäätmekitaja katab jäätmekäitluskulud), aga ladusam oleks rääkida *saastaja vastutuse põhimõttest*.

Paaril korral on küsitud, kuidas liita eesti põhisõnaga ladina-keelne fraas, eelkõige juuraterminites. Nende tegelik kirjutusviis on kõikunud, põhiseadusest leiab näiteks kirja pildi *ex tunc-kehtetus*, mujal õigusaktides on analoogseid ühendeid ka lahku kirjutatud. Keelenõuandjad on neil harvadel juhtudel seni soovitanud sidekriipsu üksnes põhisõna ees, kuna täiendosa seob teine kiri. 2013. aasta ÕSis leidub ebasoovitav {ad hoc-komisjon}, millele 2002. aasta sõnavõistlus tõi vaste *sihtkomisjon*. Kui aga meenutada 1976. aasta ÕSis läbiva sidekriipsuga kirja pandud ad-hoc-liitsõna ning käsitleda ladina keelt samamoodi nagu eesti, inglise või mis tahes muud keelt, võiks siingi panna sidekriipsud ka võõrkeelse fraasi sisse, nt *vacatio-legis-põhimõte*.

Kokkuvõte

Niisiis, mida ahelliitsõnadest arvata? Näib, et mõjuvaimad on nad sel juhul, kui neid kasutada leidlikult ning harva. *Appi-jälle-unustasin-hetked*, *mis-nüüd-mina-suudan-meeleolu*, *hambad-ristis-eelarve*, *eile-oli-vaja-ajakava* jms on värvikamad kui näiteks *ehmatushetked*, *käegalöömismeeleolu*, *pingeline eelarve ja ajakava*. *Made-in-China-kaup* väljendab ilmselt teistsugust suhtumist kui neutraalne tõlge *Hiina kaup* või *Hiinas toodetud kaup*. Kirjutise alguses esitatud erakordselt pika lausega ahel pääseb kahtlemata rohkem mõjule, kui oleks pääsenud harilik kõrvalause, aga just ainukordsuse tõttu. Varasem nimetus ad-hoc-liitsõna annab seda aspekti paremini edasi. Ideaalis võiks ehk enamik ahelliitsõnu jäädaagi kordumatuks loominguks, sest algul värskena näiv kujund võib üle tarvitades muutuda kohmakaks. Tõlkijale ja tõlketeksti toimetajale, eriti inglise keele puhul, võiks ahelliitsõna nägemine olla märguanne peatuda ja hoolsalt mõelda.